

Özet

Anadilin ve ev sahibi ülke dilinin kullanımına ilişkin tutumlar göç edilen ülkede geliştirilen iletişim süreçlerini biçimlendirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Belçika'da yaşayan Türklerin anadillerini ve ev sahibi toplumun dilini bilme düzeyini ve kullanma biçimlerini irdelemektir. Araştırmanın örneklemini Belçika'nın Flaman Bölgesi'nde yaşayan ve anket uygulamasına katılan 424 kişi ile yüz yüze görüşme yapılan 55 kişi oluşturmuştur. Veriler anket, görüşme ve gözlemler aracılığıyla toplanmıştır. Sonuçlara göre katılımcılar ev sahibi ülkenin dilini bildiklerini ifade etmelerine karşın evde, ailede, arkadaş çevresinde ve iş/okulda genellikle Türkçeyi kullanmaktadırlar. Bu durum daha çok Türklerle bir arada yaşamının ve ev sahibi toplumla sınırlı bir etkileşimin varlığının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, toplumsal iletişim, anadil, ev sahibi toplumun dili, kültürel kimlik, uyum

Language Usages of Turks in Belgium

Abstract

Attitudes of using the language of the host society and the mothertongue shape the communication processes. This paper mainly aims to examine Belgian Turks' using of mothertongue and the language of the host society. The study was designed as mixed research involving both qualitative and quantitative methods. The sample of the study included 424 participants for survey and 55 participants for interviews. According to the findings participants stated that they know the language of the host society but they generally speak their mothertongue in their houses, in the group of friends, in the school or work. This is a result of living together with other Turks in Turkish neighbourhoods and limited relations.

Key Words: Migration, social communication, mothertongue, language of the host society, cultural identity, harmonization

* Bu makale yazarın "Belçika'da Yaşayan Türklerin Yörecilik Anlayışları ve Toplumsal İletişim Süreçleri: Belçika'daki Emirdağlılar ve Posoflulara İlişkin Bir Araştırma" başlık doktora tez çalışmasına dayalı olarak hazırlanmıştır.

** Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Giriş

Göç, doğum ve ölüm gibi kişisel nüfus hareketlerinin aksine tekrarlanabilir niteliktedir; bireyler çok defalar, farklı zaman süreleri için ve farklı ülke-toprakları, bölgeleri kapsayacak biçimde göç edebilirler. Yapılan birçok tanım göçün özel biçimlerini ve niteliklerini kapsayamamaktadır (Faist, 2000: 18). Bu anlamda göç öz olarak, bireyin ya da bir topluluğun bir kültürel alandan diğerine görece kalıcı biçimde yerleşmesini ifade eder (Joshi, 1999: 2).

Günümüzde dünya, uluslararası göç gibi nüfus hareketliliğinin ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerin sonucu olarak Vertovec'in (2007: 1025) deyişiyle "süper çeşitlilik" (super-diversity) durumunu yaşamaktadır. Ancak uluslararası göç ne geç 20. yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizm olarak ortaya çıkan "modernite"nin bir icadıdır. Göç erken dönemden bu yana insanlık tarihinin bir parçası olmuştur. İnsanın tarih sahnesinde ortaya çıkışından bu yana görülmekte olan göç hareketleri aynı zamanda insanlığın gelişiminin en önemli etkeni olagelmıştır (Manning, 2005:1-4). Psikolojik olarak göç, zorunlu ve sancılı bir yeniden toplumsallaşma işlemiyle eşdeğerdedir. Bireyi kimi zaman yabancı grup, dil, kültür ve değerlerle karşı karşıya bırakırken kimi zaman da ırkçılığa ve toplumsal dışlanmaya maruz bırakır. Göç eden bireyler, ister istemez öz kültürlerinin hızlı değişimi ile karşı karşıya kalırlar; çocuklarının da başka kültürlerle dönük oluşlarıyla yüzleşirler (Manço, 2004).

Taylor'a (1994: 25) göre ulusal, bireysel, siyasal, toplumsal ya da etnik, her türlü kimlik, "öteki" ni tanıma/tanımama ya da yanlış tanıma eylemleriyle biçimlenir. İnsanların zihinleri monolog düzeyinde değil, diyalog düzeyinde şekillenir. Birey, kimliğini ancak başkalarının kendi tavır ve davranışlarına verdiği tepkiyi deneyimleyebildiğinde oluşturur. Bu nedenle "öteki" ile diyaloga girmeden kimlik oluşturmak olanaksızdır ya da çok zordur (aktaran Kaya ve Kentel, 2005: 34).

İletişim süreçleri, göçmenlerin yaşam biçimleri, değer yargıları, göç edilen ülkeye ve diğer insanlara ilişkin algıları tarafından yoğun biçimde etkilenmektedir. Aynı zamanda iletişim süreçleri göç edilen ülkeye uyumla birlikte yerli halkla ve diğer göçmen gruplarla ilişkileri etkileyen en temel etkenlerdendir. Bu bağlamda göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde ev sahibi toplumun diline ve anadillerine ilişkin tutumları önem kazanmaktadır. Göç edilen ülkede anadilin ya da ev sahibi toplumun dilinin kullanım biçimleri göçmenlerin kimlik ve uyum algılarının yansıması olmaktadır.

Araştırmanın Problemi

Flaman ve Brüksel Bölgeleri bağlamında Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerinde hangi dili kullandıkları, anadil ve ev sahibi toplumun dilini bilme düzeyleri ve dil kullanımları açısından geldikleri kuşaklara göre farklılıklarının neler olduğunun incelenmesi bu araştırmanın sorununu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak Türkiye kökenli göçmenlerin anadilleri Türkçeyi ve yaşanan toplumun resmi dili olan Flamanca/Fransızca'yı bilme ve kullanım düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır;

- 1) Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler Flamanca/Fransızca'yı ne düzeyde bilmektedirler?
- 2) Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler evde hangi dili kullanmaktadırlar?
- 3) Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler okulda/işte hangi dili kullanmaktadırlar?
- 4) Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler arkadaş çevresinde hangi dili kullanmaktadırlar?

Kavramsal Çerçeve

Göç ve Dil Kullanımı

Dil, kültürü bir kuşaktan diğerine aktaran, kültürü yeniden üreten ve böylece toplumun sürekliliğini sağlayan en önemli toplumsal kurumlardan biridir (Adıgüzel, 2011: 41). Dil ve kültür yalnızca iletişim aracı olarak değil aynı zamanda etnik grup bağlılığı için merkezi bir rol oynayan sembolik bir anlam da taşımaktadır. Anadilin çoğu kez dil ilk iki üç kuşağa aktarılırken daha sonra hızlı bir şekilde azaldığı gözlenmektedir. Buna karşın kültürel sembollerin ve ritüellerin önemi daha uzun süre devam edebilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 360). Dil, toplumdaki en önemli kurumlardan biridir. Dilin yoksunluğu, kavramlar sistemi ve düşüncenin de yoksunluğunu beraberinde getirmektedir. Düşünceyi belirleyen dil, dili belirleyen ise toplumdur. Bireyler dili kullanarak reel gerçekliğe uyum sağlayabilirler çünkü reel dünya çoğu kez bilinçsiz bir biçimde dil alışkanlıklarının üzerine inşa edilir (Arslan, 2007 aktaran Adıgüzel, 2011: 46).

Çoğunluk toplumunun birçok üyesi, kültürel farklılığı varsayılan kültürel homojenliğe ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak görmektedirler. Bu bağlamda göçmenlerin dil ve kültürleri ise ötekiliğin sembollerine dönüşmektedir. Göçmenlerin dil ve kültürden vazgeçmeleri göçmen ülkelerinde başarı ve uyum olarak değerlendirilirken; vazgeçmemeleri ise ayrılma isteğinin göstergesi olarak anlaşılmaktadır. Kültürel ve dilsel süreklilikle ilgili politikalar ve durumlar çok çeşitlidir. Bazı ülkeler çok dilliliğin hâkim olduğu bir tarihsel geçmişe sahiptir örneğin Kanada'nın çok dillilik politikası iki resmi dile İngilizce ve Fransızcaya dayanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 360).

Anavatanlarından uzakta yaşayan gençler gündelik yaşamlarında farklı dünyaları aynı anda yaşamak zorunda kalırlar. Söz konusu farklı dünyalar arasında yer alan toplumsal, kültürel ve dilsel sorunlar vardır. Bu sorunların üstesinden gelmek için kültürlerarasında geçiş yapabilmelerini sağlayan bir beceri geliştirirler. Gençler, yaşadıkları sınırlar içinde farklı kültürel kodları diğer kültürel kodlarla karşılaştırıp kendi dillerine tercüme ederler başka bir deyişle bir tür kültürel tercüme yaparlar. Yaşadıkları ortam bu kültürel çeviriyi gerekli kılarken aynı zamanda gençler yaşadıkları ülke ile anavatanları arasında sembolik bir köprü inşa etmiş olurlar. Anavatanlarından uzakta farklı bir ülkede çoğunlukla hemşehrilerinden oluşan yaşam alanlarında kendi "otantik" kültürlerini ön plana çıkartan demotik bir söylem geliştirmiş olurlar. Söz konusu bu demotik söylem geleneksel kültürü yansıtır ve çoğunluğun egemen söylemine karşı kullanılmaktadır (Kaya, 2000: 134).

Birinci ve ikinci kuşak daha çok sosyo-kültürel bağlamda uyum ve yaşadıkları ülkenin dilini bilmemekten kaynaklanan sorunlar yaşarken; üçüncü ve dördüncü kuşakların ise anadil öğrenme, kültürel kimlik, dışlanma ve ayrımcılık konusunda sorunlar yaşadıkları bilinmektedir (Sağlam, 2011: 17).

Belçika'daki Türkler

Kuzey Batı Avrupa ülkelerinden biri olan Belçika, krallıkla yönetilmektedir. Devletin resmi adı Belçika Krallığı'dır (Tavukçuoğlu, 2000: 1). Belçika, üç toplum (Hollandaca konuşan Flamanlar, Fransızca konuşan Valonlar ve Almanca konuşan topluluk), üç bölgeden (Flaman Bölgesi, Valon Bölgesi ve Brüksel-Başkent Bölgesi) oluşmaktadır (www.belgium.be/en/about_belgium/country/history). Belçika ve diğer birçok Avrupa ülkesi ile birlikte II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yabancı işgücü ithal eden ülke haline gelmiştir (Gelekçi ve Köse, 2009: 49). Belçika bu

dönemde 1946'da İtalya, 1956'da İspanya, 1957'de Yunanistan, 1964'te Fas ve Türkiye, 1969'da Tunus, 1970'de Cezayir ve Yugoslavya ile imzalanan anlaşmalarla işgücü gereksinimi bu ülkelerden gelen işçilerle karşılamaya başlamıştır (Martinello ve Rea, 2003). Günümüzde Belçika uluslararası göç sürecinin sonucunda birçok kültürün bir arada yaşadığı bir ülke haline gelmiştir. Verilere göre göçmen kökenliler Belçika nüfusunun %15'ini oluşturmaktadırlar (Van Guys, 2007).

1964 yılında imzalanan işgücü anlaşmasının ardından günümüze değin Türkiye'den Belçika'ya yoğun bir işgücü akışı gerçekleşmiştir (Sağlam, 2011: 16). Belçika İstatistik Enstitüsünün 2007 verilerine göre, Belçika'da çifte vatandaşlık sahibi olanlar dışında 39 bin 413, çifte vatandaşlık sahibi olanlarla birlikte ise 160 bin civarında Türk yaşamaktadır. Türkler yabancı ve yabancı asıllılar sıralamasında, 264 bin 974 Faslı ve 262 bin 120 İtalyan göçmenin ardından, 159 bin 336 ile üçüncü sırada yer almaktadır (<http://www.statbel.fgov.be/>,21.03.2011). Türkiye'nin Brüksel Büyükelçiliği ve Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre ise Belçika'da yaklaşık 170 bin Türk bulunmaktadır (MEB, 2008). Ancak Belçika vatandaşlığına geçmiş olanlar ve yasal olmayan şekillerde ülkede bulunanlarla bu sayının 200 bin civarında olduğu bilinmektedir. Belçika'daki Türklerin yarısı Hollandaca konuşulan Flaman bölgesinde, %25'i Brüksel'de ve %25'i Fransızca konuşulan Valon bölgesinde bulunmaktadır (Aydın ve Manço, 2002).

Belçika'daki Türklerin en belirgin özelliği anavatanından getirdikleri kültür özellikleri güçlü bir biçimde yaşatmaları ve daha çok Türklerden oluşan çevrelerde kümeler halinde yaşamalarıdır. Bu durum, iletişim süreçlerini de güçlü bir biçimde şekillendirmektedir.

Yaşanan göç sürecinin Türk toplumu üzerinde yarattığı değişim ister olumlu ister olumsuz olsun Türklerin öz değerlerinden kolaylıkla vazgeçemedikleri gözlenmektedir. Toplu yerleşim birimleri, gelinen ülkeye bağlılık ve ailelerin kesin dönüş tercihleri değişime direnen değerler olarak görülmektedir (AİM, 2001: 32). Söz konusu değerlerden en önemlisi belki de dildir. Türkçe, Belçika'daki Türklerin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Brüksel'in Türk semti olarak bilinen Schaarbeek sokaklarında ilk göze çarpan şey, Türkçeden başka dilin konuşulmamasıdır (Kaya ve Kentel, 2008: 101).

Türklerin Belçika'nın belirli kentlerinde ve bu kentlerin belirli bölgelerinde toplanmalarına yol açan en önemli etken hemşehriler arasındaki dayanışmadır. Bu dayanışmada gurbette birlik ve yakınlığa duyulan gereksinimin etkisi büyüktür. Belçika'da en çok Türk bulunan önemli şehirler Brüksel (Schaerbeek ve Saint-Josse-ten-Noode Belediyeleri), Anvers,

Gent, Genk, Liège ve Charleroi'dır. Belçika'daki Türklerin yarısının yalnızca dokuz belediyenin sınırları içinde ikamet etmesi önemli bir göstergedir (Manço, 2004). Kaya ve Kentel'in (2008: 31) belirttikleri gibi, bu şehirlerde çok sayıda göçmen topluluk gerçek anlamıyla iletişime geçmeksizin yan yana yaşamlar sürmektedir.

Söz konusu şehirlerde rastlanan toplu yerleşimler Türklerin günlük yaşam biçimlerine birçok noktada etki etmektedir (Aydın ve Manço, 2002). Örneğin Emirdağ kökenlilerin yoğun olarak bulunduğu Gent kentindeki Türkler, anadil olarak Türkçenin korunması, aile şirketleri, yalnızca Türklerin oluşturduğu ve Türklere yönelik örgütler, kafeler, dükkânlar ve camiler yoluyla genel anlamda kendilerine dönük ve kendi aralarında yaşadıkları bir dünya kurmuşlardır. Örgütlenmelerde gözlenen ve Türkiye'deki kökeni çok eskilere dayanan siyasal ayrımlaşmalar da Belçika'daki Türklerin Türkiye'nin bir yansıması olduğunu göstermektedir (Kanmaz, 2003).

Anavatanlarından uzakta yaşayan Türkler; özellikle genç kuşak farklı bir dil kullanmakta ve bu kullanım da dikkat çekmektedir. Ülkelere göre değişmekle beraber Belçika özelinden gidilecek olursa yaşadıkları bölgeye göre kullandıkları dil Flaman Bölgesinde Türkçe ve Flamanca'nın bir tür karışımından ibaret iken Valon bölgesinde ise Türkçe ve Fransızca'nın bir karışımıdır. Belçika'da yaşayan Türklerin dil kullanımlarındaki bu dönüşüm aynı zamanda kültürel kimliklerindeki dönüşümün de bir göstergesidir. Özellikle gençlerin kullandıkları bu karma dille içinde yaşadıkları toplumun dayattığı resmi, ulusal dile karşı adeta bir direnç gösterdikleri ileri sürülebilir. Dil kullanımına ilişkin olarak Poplack (1988:588) üç farklı biçim tanımlamıştır. Code-switching (dil değiştirme), bir söylem ya da cümle içinde iki ya da daha fazla dil arasında gidip gelme ve cümle içi dil değiştirme, cümleler arası dil değiştirme ve amblematik dil değiştirme (Aktaran Kaya, 2000:132).

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada¹, nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Johnson ve Onwuegbuzie (2004: 14) de nitel ve nicel yöntemlerin ikisinin de önemli ve yararlı olduğunu belirterek her iki yöntemin de güçlü ve zayıf yönlerinin olduğunu ve birlikte kullanılmalarının yöntemsel açıdan araştırmaları güçlendireceğini vurgulamıştır. Bu çalışmada da nitel ve nicel paradigma temelinde Johnson ve Onwuegbuzie'nin (2004) karma yöntemlere ilişkin tipolojiler arasında saydığı zaman odaklı karma yöntemle, kültür analizi

modeline dayalı etnografik boyutuna sahip bir çalışma olarak desenlenmiş ve yürütülmüştür.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini çalışma evrenini oluşturan Belçika'da yaşayan göçmen Türklerden, kümelenme niteliğindeki yerleşim özellikleriyle dikkat çeken Emirdağlılar ve Posoflular arasından seçilen grup oluşturmuştur. Örnekleme ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Örnekleme İlişkin Demografik Bilgiler

	Ankete Katılanlar	Görüşme Yapılanlar
Kuşaklar		
Birinci Kuşak	215	32
İkinci Kuşak	194	23
Üçüncü Kuşak	15	-
Toplam	424	
Cinsiyet		
Kadın	184	27
Erkek	240	28
Toplam	424	55

Araştırmanın evrenini oluşturan Belçika'daki Türkiye kökenlilerin sayısının yaklaşık 200 bin civarında olduğu düşünüldüğünde, çalışma koşulları, uygulanabilirlik, anketlerin geri dönüşü vb. etkenler gözetilerek, örneklemin anket uygulanacak 450 kişi ve görüşme yapılacak 55 kişiden oluşması kararlaştırılmıştır. Görüşülenlerin her birisine takma adlar verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Toplam 9 ay süren alan araştırması 3 Ağustos 2009 – 3 Haziran 2010 tarihleri arasında Belçika'nın Flaman bölgesinde yer alan Anvers, Gent, Brüksel, Heusden-Zolder, Willebroek ve Lier kentlerinde yapılan anket, görüşme ve gözlemlerle gerçekleştirilmiştir. 424 kişiyle yapılan anket ve 55 kişiyle yapılan görüşmelerde bireylere ev sahibi toplumun dilini ve kendi anadillerini ne düzeyde bildikleri sorulmuş bu bağlamda yaşanan sorunlara dair katılımcıların görüşleri alınmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel ve yordamsal tekniklerden yararlanılmıştır. Anket bölümündeki sorulara verilen yanıtlar açısından yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre verilen yanıtlarda anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere Ki-Kare analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular alanda yapılan gözlemlerle birlikte ele alınarak tartışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bulgular, Türkçenin Öğrenilmesinde Etkili Olan Faktörler, Evde, Okulda, İş Yerinde, Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dil ve Ev Sahibi Toplumun Dilini Bilme alt başlıklarında verilmiştir.

Türkçenin Öğrenilmesinde Etkili Olan Faktörler

Çizelge 2'de görüldüğü üzere ankete katılanların yaklaşık %40'ı Türkiye'de doğduğu için Türkçeyi bildiğini ifade ederken, %43'ü ev ve ailede Türkçeyi öğrendiklerini ifade etmiştir. Cinsiyet ($X^2_{(8)} = 31,734$ p ,00 < .02) ve kuşaklar ($X^2_{(8)} = 243,700$ p ,00 < .02) açısından anlamlı farklılık saptanmıştır. Kadınların %57'si ev ve ailede Türkçeyi öğrendiklerini belirtirken, erkeklerin %51'i Türkiye'de doğdukları için Türkçeyi bildiklerini ifade etmiştir. Kuşaklara göre bakıldığında ise ikinci (%74) ve üçüncü kuşakta (%60) ev ve ailede kullanılan dilin yoğunlukla Türkçe olmasının bir sonucu olarak Türkçenin özellikle ev ve ailede öğrenildiği görülmektedir. Bu sonuç aynı zamanda ev ve ailedeki iletişim dilinin Türkçe olduğunu da vurgulamaktadır. Aynı zamanda okul, Türkçe dersleri ya da medyaya Türkçenin öğrenilmesi açısından bir anlam yüklenmediğini göstermektedir.

Türkçe derslerinde Türkçeyi öğrendiklerini ifade edenlerin oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir (%8). Bu durum söz konusu derslerin işlevselliğinin de tartışılması gerektiği yönünde yorumlanabilir. Türkçe ve Türk Kültürü Dersleri genel olarak akşam saatlerinde, kısıtlı bir çerçeve içerisinde verilmektedir. Belçika okullarının bu dersi bünyelerine ciddi bir şekilde entegre etme arzusunun gösterdikleri söylenemez (Manço,2000). Yapılan araştırmalar Belçikalı ve Türk eğitimcilerle anne-babaların Türkçenin öğrenilmesi konusunda hemfikir olduklarını ancak Belçikalı

eğitmcilerin uyumu engellediği gerekçesi ile okullarda Türkçenin yerinin olmaması gerektiğini düşündüklerini göstermektedir (Yaylacı, 2008). Belçika'da yaşayan Türklerin Türkçe öğrendikleri diğer ortam ise Camilerde ve derneklerde verilen Türkçe dersleridir. Ancak bu dersler okul saatleri dışında genellikle öğrencilerin çıkış saati olan 16-18 arasında ya da hafta sonlarında yapılmaktadır. Öğrencilerin derslere düzenli devam etmedikleri ve dersi çok fazla önemsemedikleri dikkat çekmektedir.

Çizelge 2 Türkçeyi Öğrenme Yöntemine İlişkin Bulgular

Cinsiyet		Ev- Aile	Okul- Arkadaş	Türkç e Dersi	Gazete - Tv	Türkiye'd e Doğmak	Topla m
Kadın	f	105	7	14	11	47	184
	%	57,1	3,8	7,6	6,0	25,5	100
Erkek	f	78	9	20	11	122	240
	%	32,5	3,8	8,3	4,6	50,8	100
TOPLA M	f	183	16	34	22	169	424
	%	43,2	3,8	8,0	5,2	39,9	100
Ki-kare	$\chi^2 = 31,734$ df (4) p ,000 < .02						
Kuşak		Ev- Aile	Okul- Arkadaş	Türkç e Dersi	Gazete - Tv	Türkiye'd e Doğmak	Topla m
Birinci Kuşak	f	31	8	8	6	162	215
	%	14,4	3,7	3,7	2,8	75,3	100
İkinci Kuşak	f	143	6	23	16	6	194
	%	73,7	3,1	11,9	8,2	3,1	100
Üçüncü	f	9	2	3	-	1	15

Kuşak							
	%	60,0	13,3	20,0	-	6,7	100
TOPLAM	f	183	16	34	22	169	424
	100	43,2	3,8	8,0	5,2	39,9	100
Ki-kare	$X^2 = 243,700$ df (8) $p ,000 < .02$						

Evde Kullanılan Dil

Ankete katılanların evlerinde kullandıkları dil büyük bir ağırlıkla Türkçedir (Çizelge 3). Katılımcıların %85'i evlerinde Türkçe konuştuklarını belirtmiştir. Flamanca ya da Fransızca konuştuklarını ifade edenlerin oranı %5, Türkçe ve Flamanca/Fransızca'yı birlikte kullananların ise %11'dir. Evde kullanılan dile ilişkin görüşlerde cinsiyete göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2 (2) = 18,51$ $p ,000 < .02$). Evde Türkçe konuştuğunu belirten erkeklerin oranı %91 iken kadınların oranı %76'dır. Evde Flamanca ya da Türkçeyle birlikte Flamanca konuştuğunu belirten kadınların oranı %24 iken erkeklerde bu oran sadece %9'dur. Verilen yanıtlarda kuşaklara göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2 (4) = 29,54$ $p ,000 < .02$). Üç grupta da evde Türkçe kullandığını belirtenlerin oranı yüksektir. Birinci kuşak %94 oranında Türkçe kullandıklarını belirtirken, ikinci kuşakta bu oran %75, üçüncü kuşakta %80'dir. İki dili de kullananların oranı birinci kuşakta oldukça düşük düzeyde(%5) iken ikinci kuşakta %17, üçüncü kuşakta ise %13 daha yüksek düzeydedir.

Çizelge 3. Evde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Cinsiyet		Türkçe	Flamanca/ Fransızca	İkisi de	Toplam
Kadın	f	140	14	30	184
	%	76,1	7,6	16,3	100
Erkek	f	219	6	15	240
	%	91,3	2,5	6,3	100

TOPLAM	f	359	20	45	424
	%	84,7	4,7	10,6	100
Ki-kare	$X^2 = 18,51$ df (4) p ,000 < .02				
Kuşak		Türkçe	Flamanca/ Fransızca	İkisi de	Toplam
Birinci Kuşak	f	202	3	10	215
	%	94,0	1,4	4,7	100
İkinci Kuşak	f	145	16	33	194
	%	74,7	8,2	17,0	100
Üçüncü Kuşak	f	12	1	2	15
	%	80,0	6,7	13,3	100
TOPLAM	f	359	20	45	424
	100	84,7	4,7	10,6	100
Ki-kare	$X^2 = 29,54$ df (4) p ,000 < .02				

İş/Okulda Kullanılan Dil

İş ya da okul ortamında konuşulan dile ilişkin soruya verilen yanıtlara bakıldığında (Çizelge 4) Flamanca/Fransızca kullananların oranı %58 iken Türkçe kullandıklarını belirtenlerin oranı %12'dir.

Çizelge 4. İş/Okulda Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Cinsiyet		Türkçe	Fla/Fr	İkisi de	Missing	Toplam
-----------------	--	---------------	---------------	-----------------	----------------	---------------

Kadın	f	10	96	10	68	184
	%	5,4	52,2	5,4	37,0	100
Erkek	f	41	150	21	28	240
	%	17,1	62,5	8,8	11,7	100
TOPLAM	f	51	246	31	96	424
	%	12,0	58,0	7,3	22,6	100
Ki-kare	$X^2 = 44,64$ df (3) p ,000 < .02					
Kuşak		Türkçe	Fla/Fr	İkisi de	Missing	Toplam
Birinci Kuşak	f	35	109	14	57	215
	%	16,3	50,7	6,5	26,5	100
İkinci Kuşak	f	13	132	14	35	194
	%	6,7	68,0	7,2	18,0	100
Üçüncü Kuşak	f	3	5	3	4	15
	%	20,0	33,3	20,0	26,7	100
TOPLAM	f	51	246	31	96	424
	100	12,0	58,0	7,3	22,6	100
Ki-kare	$X^2 = 23,35$ df (6) p ,001 < .02					

Çizelge 4'te görüldüğü üzere iş/okulda kullanılan dile ilişkin yanıtlarda cinsiyete göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2_{(3)} = 44,64$ $p ,000 < .02$). Erkekler iş ya da okul ortamında kadınlardan daha fazla Türkçe kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu oran erkeklerde %17 iken kadınlarda %5'tir. Çalışmayan ya da okula gitmeyen kadınların oranı %37, erkeklerde ise %12'dir. Flamanca/Fransızca ya da iki dili bir arada kullandığını belirten kadınların oranı da (%58) erkeklerden (%71) düşük düzeydedir. İş ya da okul ortamında kullanılan dile ilişkin soruya verilen yanıtlarda kuşaklar açısından da anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($X^2_{(6)} = 22,35$ $p ,000 <$

.02). Bütün kuşaklarda en çok Flamanca/Fransızcanın kullanıldığı belirtilmiştir. Birinci kuşak %51, ikinci kuşak %68, üçüncü kuşak %33 oranında Flamanca/Fransızca kullandıklarını belirtmiştir. Türkçe kullanma düzeyi ise birinci kuşakta %16 iken ikinci kuşakta %7, üçüncü kuşakta %20'dir. Üçüncü kuşak henüz eğitim çağındaki bireyleri kapsamaktadır bu nedenle Türkçe kullanımının görece yüksek, Flamanca/Fransızca kullanımının da görece düşük olduğu düşünülebilir.

Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dil

Çizelge 5'te görüldüğü üzere arkadaş çevresinde Türkçe kullananların oranı %69, Flamanca/Fransızca kullananların oranı %11, iki dili de kullananların oranı ise %20'dir.

Çizelge 5. Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Cinsiyet		Türkçe	Fla/Fr	İkisi de	Toplam
Kadın	f	110	31	43	184
	%	59,8	16,8	23,4	100
Erkek	f	181	17	42	240
	%	75,4	7,1	17,5	100
TOPLAM	f	291	48	85	424
	%	68,7	11,3	20,0	100
Ki-kare	$X^2 = 14,27$ df (2) p ,001 < .02				
Kuşak		Türkçe	Fla/Fr	İkisi de	Toplam
Birinci Kuşak	f	189	7	19	215
	%	87,9	3,3	8,8	100
İkinci Kuşak	f	94	38	62	194
	%	48,5	19,6	32,0	100
Üçüncü Kuşak	f	8	3	4	15
	%	53,3	20,0	26,7	100

TOPLAM	f	291	48	85	424
	100	68,7	11,3	20,0	100
Ki-kare	$X^2 = 76,25$ df (4) p ,000 < .02				

Çizelge 5'te görüldüğü üzere cinsiyet ($X^2 (2) = 14,27$ p ,001>.02) ve kuşaklar açısından ise anlamlı farklılık saptanmıştır ($X^2 (4) = 76,25$ p ,000>.02). Arkadaş çevresinde Flamanca kullanma oranları kadınlarda (%17) erkeklerden (%7) daha yüksektir. Kuşaklar ilerledikçe Flamanca kullanma oranı da artmaktadır. Bu oran birinci kuşakta %3 iken ikinci ve üçüncü kuşakta %20 düzeyindedir.

Görüşülenlere kendilerinin ve çocuklarının gündelik hayatlarında en çok hangi dili kullandıklarını ve nedenleri sorulduğunda eşleri Faslı olan Ayşe ve Songül ile eşi Flaman olan Kezban gündelik hayatlarında Flamanca konuştuklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir;

Flamanca. (Neden?) Beyim Faslı olduğu için Türkçe anlamıyor ya. (Dolayısıyla ortak diliniz olmuş oluyor. Çocuklarınız en çok hangi dili kullanırlar?). Flamanca.

Ayşe'nin ise Türkçesi yetersiz olduğu için görüşme tercüme ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonunda da sorular Flamanca sorulsaydı daha iyi yanıtlayabileceğini dile getirmiştir;

Flamanca. (Çocuğunuz hangi dili kullanır? Ve neden?). Flamanca babası Faslı olduğu için. Evde de Flamanca konuşuluyor.

Flamanca çünkü eşim Flaman Belçikalı olduğu için. (Çocuğunuz en çok hangi dili konuşur?). Daha önce İngilizce konuşuyordum çünkü yurtdışında kaldık ondan sonra Türkçe konuşuyordum ben İngilizceyle Türkçe, Flamanca bir araya geldiği için karışım oldu ve istemedi bıraktık. İngilizceye devam ettik şimdi tekrar dönüş yaptık Belçika dilini daha çok konuşuyor ve benimle Türkçe konuşmayı istemiyor şu an ama ilerde yani gelecek yılda, bir yıl o zaman burada kalmış oluruz artık tabi Belçika'da kaldığımızı da biliyor. Türkçenin de ona bir ait olduğunu da biliyor öğretmeye başladım daha önce kitaplar falan okuyordu kabul ediyordu ama şimdi etmiyor...

Ayşe ve Songül'de olduğu gibi bi-kültürel evlilik yapmış olan Kezban da yoğun olarak Flamanca kullanmaktadır ve Türkçesi yetersizdir. Her üç görüşülenin çocuklarının da Türkçesi yetersizdir, Flamanca konuşmaktadırlar ve bu durum onların Türk akraba ya da komşu çocuklarıyla iletişimlerinde sorun yaratmaktadır. Görüşmeler ve gözlemler

sırasında bu durum dikkat çekmiştir. En belirgin örneğe Kezban'ın evinde rastlanmıştır. Görüşülenin evine giderken kendisinin daveti üzerine görüşmede aracılık eden hemşehrisinin annesi ve kız kardeşi de gelmiştir. Kezban'ın çocuğu misafirlerin dört çocuğundan ikisine yaşça oldukça yakın olmasına karşın gece boyu hiçbir çocukla diyaloga girmemiş, oyun oynamamıştır. Biraz yanlarında kaldıktan sonra annesinden meyve istemiş ve odasına gitmeyi tercih etmiştir. Annesi bu durumu çocuğunun yorgun ve biraz kırıklığı olmasına bağlamıştır. Daha önceki toplantılarda yine çocuklarla birlikte Emirdağlı ailelere gidilmiştir ve çocuklar hemen kaynaşip oynamaya başlamışlardır. Burada daha farklı bir durum gözlenmiştir. Söz konusu durumu sadece çocuğun Türkçe bilmemesi olarak yorumlamak zordur çünkü çocukların hepsi Flamancaya çok iyi düzeyde hâkimdir. Ailelerin farklı kültürel dokularının da buna neden olduğu düşünülmektedir.

Görüşmecilerin tamamına yakını evde ve arkadaş çevresinde Türkçe, işyerinde ise zorunlu olarak Flamanca konuştuğunu dile getirmiştir. Gündelik hayatında sadece Türkçe kullandığını söyleyenler ise bu durumu şu sözlerle açıklamışlardır;

Hamdi: Türkçe (neden?) Flaman arkadaşlarım zaten yok ben komşularımın adını dahi bilmiyorum. Yani Flamanlarla ilişkilerim çok iyi olmadığı için yok...

Hulki: Türkçe. (Peki çocuklarınız hangi dili kullanıyor..?). Türkçe ve Fransızca. (Sizin daha çok Türkçeyi ve çocuklarınızın her ikisini birden kullanmasının nedenini sorarsak nasıl açıklarsınız?). Benim Türkçe kullanmamın sebebi Türk toplumunun içindeyiz gittiğimiz kahvelerden alışverişe gittiğimiz yerlere kadar Türk toplumunun içindeyiz o yüzden. Çocuklar evde Türkçe kendi Türk arkadaşlarıyla Türkçe okulda Fransızca ve işte Flamanca.

Mükerrem: Türkçe. Valla devamlı evdeyiz, hanımla Türkçe konuşuyoruz. Çıktığımız yerler de hep Türk olduğu için hep Türkçe konuşuyoruz...

Mutlu: Tabi ben Belçika lisesinde öğretmen olduğum için çalışma saatlerimde işte hafta içi diyelim sabah 08:30 – 16:30 arası genelde Flamanca kullanmak zorundayım.. Onun dışında evde %100 Türkçe konuşuyoruz. Buna özellikle dikkat ediyorum çocuklar da Türkçeyi bilsinler diye. Ama tabi çocuklar evde ödevlerini yaparken ben ama genelde de anneleri yardımcı oluyor orda tabi Flamanca gerekiyor. (Peki çocuklarınız kendi hayatlarında sizce en çok hangi dili kullanıyorlardır?). Bence en çok Türkçe genelde zaten ders

saatlerinden sonra da arkadaşlık yapan insanlar da Türk olduğu için işte o deminki soruya geliyoruz mahalle Türkleştiği için Türkçe kullanılıyor, Türkçe konuşuluyor.

Mücahit: Daha çok Türkçeyi kullanıyoruz. Türk arkadaşlarla görüştüğümüz için veya çevremiz Türklerden oluştuğu için. (Çocuklarınızla ilgili aynı soruyu sorarsak? Onlar kendi hayatlarında en çok hangi dili kullanıyorlar?). Evde kesinlikle Türkçe konuşurlar başka ikinci bir dil konuşulmaz. İş hayatlarında Fransızca konuşuyorlar. Tabi mecburiyetten Fransızca konuşuyorlar.

Örneklerde de görüldüğü gibi görüşülenlerden bazıları gündelik hayatlarında Türkçe konuşmalarını çevrelerinin Türklerden oluşmasına bağlı olarak açıklarken; bazıları ise milliyetçi duygularla bu tercihi yaptıklarından söz etmişlerdir. 2. kuşak Hayal yaşadığı şehirde milliyetçi bir Türk derneğine üye olan 3. kuşak oğlunun dil konusundaki tutumundan söz ederken bu konuyu örneklemiş olmaktadır;

Türkçe, çocuklarım da öyle. Benim çocuklarımın aşırı aşırı bir Türkiye'ye düşkünlüğü var. Aslında bazen ben kızarım oğlum hani dili kullanın çünkü burada yaşıyorsunuz. Ben bilemiyorum fazla Flamanca'yı ama yok. (Onlar artık 3. kuşak dimi? Babanız ilk gelenlerden?) Yani aslında evet buraya daha düşkün olmalılar Türkiye'yi daha çok seviyorlar. Hele ilk oğlum 18 yaşında şuan gerçekten onun gibi düşkününü ben daha ne ailemde gördüm 36 yaşındayım bugüne kadar ne eşimin ailesinde. Kızıyor bazen oraya gidelim neden burada yaşıyoruz, orada okuyalım, ben kesin dönüş yapmak istiyorum diyor. Askerliği mesela tutturdu 1 sene yapacağım, gerçekten ve 13 yaşında başlamıştı 1 sene yapacağım demeye...

Muhammed: Sabahtan saat 7' den akşam 5'e kadar Flamanca kullanıyorum. İşten dolayı. Ya işte Flamanca haber, Flamanca kaste ondan sonra günlük iki tane gazete okuyorum 1 Türkçe 1 Flamanca. (İş hayatında Flamanca ama evde?). Evde, arkadaşlar arasında Türkçe çünkü Türkçe konuşuyorum ki herkes Türkçe konuşsun. Obasında, düğünde Türkçe konuşursa dil unutulmaz. Bir milletin dili yoksa o millet zaten yoktur.

Zekiye: Türkçe. (Çocuklarınız en çok hangi dili kullanıyorlar?). Türkçe. (Neden diye sorarsak?). Ya Flamanca evin içinde olmaz ki o dışarıda ama biz Türk'üz, biz Müslümanız evimizin içinde de yani bir evimizin içi kalmıştı Flamancalaşmamış yani onu da dilimizi

konusamazsak o zaman biz çabuk kaybederiz. Dilini bilmeyen dinini bilemez.. Dilimiz çok önemli evde bizde hiç Flamanca ya da Almanca hiç konuşulmaz. Türkçemiz yani biraz buruklukta olsa kıt da olsa yani şiveli ama yine de Türkçeyi tercih ederiz. Hiç ben çocuklarıma evde Flamanca konuşmadım. Yani onlar derslerini çalışıyor mecbur kendileri dışarıdalar zaten 2,5 yaşından beri çocuklar okulda. Anaokulundan beri hep okuldalar. O onlara yetiyor. Yani bırakın da evimizin içinde Türkçe kullanalım dimi?. (Peki televizyon, radyo, müzik). Hep Türkçe hiç yabancı hiç çocuklarım da dinlememiş, dinlettirmezdim de hani o gençlik çağları var ya o zamanlar gençlerin çoğu yabancı müzikler ben kesinlikle izin vermemişimdir. Kendim de sıkılırdım onlara da dinletmemişim..

Belçika'da gözlem yapılan ailelerde dil konusunda en çok dikkat çeken noktalardan biri ailelerin çocuklarına herhangi bir konuda kızmak istediklerinde otomatik olarak Flamanca konuşmalarıdır. *"Nee! Dat mag niet! Hayır bu olamaz-Bunu yapma"* anlamında kullandıkları bu kalıp çocuğa yapmak istediği şeyi yapamayacağını bildirmektedir. Çocukların bu uyarıyı dikkate aldıkları, Türkçe uyarıları aynı şekilde itaatle karşılamadıkları gözlenmiştir. Birinci kuşak Alim'in anlattıkları da dolaylı olarak bu duruma örnek gösterilebilir.

Gündelik hayatta işyerinde zaten benden başka bir Türk yok. Ben iş hayatımda bütün gün 20'ye yakın Belçikalıyla beraberim bütün gün konuşmamız Flamanca. Ama eve geldiğimde işin doğrusu eşimle kendim, çocuklarımla Flamanca konuşulmuyor çok az. Yani çocuklarımız kendi arasında konuşuyor ama biz kendi aramızda çocuklarımla da ben mecbur olmadıkça mesela benim küçük çocuğumun bir dersi olduğunda, Türkçe anlattığımda çocuk onu idrak edemiyor ama benim gücüm yettiği kadar da Flamanca konuşuyoruz anlatmaya çalışıyoruz. (Ama evde daha çok Türkçe konuşuyorsunuz?). Özen gösteriyoruz evet. (Az önce dediniz çocuklar kendi hayatlarında Flamanca'yı daha çok kullanıyorlar?). Evet onlar kendi aralarında hele kızdıklarında daha fazla.

Annelerin çocuklarının dil kullanımı konusundaki görüşleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Kimi anneler çocuklarının anadilini mükemmel öğrenmesini ve Türkiye'de de kendilerini çok iyi temsil etmesini isterken kimileri çocuklarının Türkiye'de tercümanlık konuşabilmesi ölçütünü yeterli bulmaktadır;

Meltem: ..Devamlı Türkçe konuşuyorum. Sadece iş yerinde Flamanca konuşuyorum. (Peki, çocuklarınız özellikle hangi dili

kullanıyor ve niçin?). İlk önce Türkçeyi öğrettim büyük kızıma. Türkçe konuştum ama arada da Flamanca konuşuyorum. Unutmasın diye. (Özellikle Türkçeyi öğretmek istemenizin nedeni?). Kendi dilimizi öğrenmesi gerekiyor bir Türk olarak. Bir Türk aslımız var bunu kesinlikle çünkü ben bunu Almanya'da da görüyorum. 3. nesil 4. nesil Türkçeyi bilmiyorlar bu çok acı bir şey Türk toplumundan gelerek Türkçeyi bilmemek en azından senede bir defa Türkiye'ye gittiğimizde güzel Türkçe konuşmasını istiyorum yani. Ben de öyle öğrendim. Ben aslında Flamanca'yı 12 yaşımdan sonra düzgün konuşmayı öğrendim. İlk önce Türkçe öğrendim. Bir de Türkçeyi bilen bir insan vocabularin daha geniş olur. Daha kolay Flamanca'yı öğrenir...

Gülizar: Çocuklarımla Flamanca, eşimle Türkçe, kardeşimle ikisinin ortası. (Çocukların hangi dili daha çok kullanıyorlar?). Flamanca'yı tercih ediyor. Kendi aralarında daha çok Flamanca ama Türkçe bilmiyorlar değil Türkçe de biliyorlar. Yani bıraksam istediği gibi Türkçe konuşuyorlar ama Flamanca'yı daha ağır basıyor çünkü gittikleri okul o yönden çok sinirliler yani mecbur Flamanca'yı correct olmalı çünkü okul çok zor bir okul. (Okulu özellikle seçtiniz galiba onun da nedenini sorayım?). O okulu seçtim çünkü öbür okullarda, bizim okulda Türk az. Yok diyecek kadar az ama öbür okullarda o kadar çok yabancı var ki yani öğretmenler aralarında daha çok Türkçe konuşuyorlar. Ben evde çocuklarımı Türkçe eğitiyorum zaten, Türkçe biliyorlar bence fazla dört dörtlük bilmeleri gereği yok. Başının çaresine bakıyor, Türkçe konuşabiliyor, Türkiye'ye gittiğinde yanında bir tercümana ihtiyaçları yok bence yeterli. Flamanca'yı ağır basıyor. Çocuğumun geleceği daha önemli okusun isterim, ileriye görsün isterim Flamanca'yı da az olursa ilerisi mümkün değil.

Anket ve görüşmelerden elde edilen bulgular araştırmacının gözlemleriyle de paraleldir. Türklerin temel olarak toplumsal yaşamlarını Türkçe konuşarak sürdürdükleri gözlenmiştir. Özellikle çocukların eğitiminde Flamanca'nın iyi öğrenilmesi gerektiği de ortak bir kabuldür ancak bu eğitimde Flamanca'ya verilen önem aile ya da arkadaş çevresinde Türkçenin yoğun olarak kullanılmasını engellememektedir. Çok iyi Flamanca bilen ve iş hayatında kullananlar dahi Türkçe konuşulan alanları bir rahatlama ortamı olarak görmektedir.

Katılımcıların iki dili birlikte kullanmaları ve iki dilde de eksikliklerinin bulunması dil kullanımında çeşitli farklılıklara da yol

açmaktadır. Bu bağlamda Poplack'ın (1988:588) tanımladığı üç dil kullanım biçimine gözlemler doğrultusunda örnekler verilebilir.

Cümle içinde yapılan değişim: *Baba biz nereye zitten yapacaz/Baba biz nereye oturacağız?; "Anne benim burnum bloed oldu/Anne benim burnum kanadı;. Sneel git baba sneel/Hızlı git baba hızlı.*

Cümleler arasında yapılan değişimler: Cümleler arasında yapılan değişiklik kullanılan dile hâkimiyet gerekmektedir. Belçika'da daha çok üçüncü kuşak ve iyi dil bilen ikinci kuşağın bu tarz dil değişiklikleri yaptıkları gözlenmektedir. Birinci kuşakta bu tarz bir kullanıma pek rastlanmamıştır: *"Nee damag niet! Otur yerine/Hayır bunu yapamazsın!*

Amblematik Dil Değişimi: *"Amaai çok kar yağmış/ Amaan çok kar yağmış;. Zeg! istediğini söylesin/ Hadisene boş ver istediğini söylesin"*

Yukarıda sıralanan dil değiştirmenin dışında ayrıca gramer yapılarında da dil değişiklikleri yaptıkları görülmektedir. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşağın Türkçe gramer ile Flamanca ya da Fransızca gramer yapısını birlikte kullandıkları cümlelere sıkça rastlanmaktadır.

Ders öğrendim (Ders çalıştım), Evde geldim (Eve geldim), Okula devam gittim. (Okula devam ettim), Taksi aldım (Taksiye bindim), Anne ben şeker yemek var mıyım? (Anne, şeker yiyebilir miyim?), Moet'muyum (yapmak zorunda mıyım?), Saz oynadım (saz çaldım), Morgen görüşürüz (Yarın görüşürüz), İki gün sonra aafspraak var hastaneye gitmeliyim (iki gün sonra randevum var hastaneye gideceğim), Sen neden bana olamaz söylüyorsun? (Neden bana olmaz diyorsun?)

Bu tarz dil değiştirmeler kullanıcılarına bir takım işlevler de sunmaktadır. Örneğin dildeki değiştirmeler, kullanılan dilde var olan metinsel boşlukların doldurulmasına yardımcı olma işlevi görmektedir. Dili konuşan birey, kullandığı dildeki herhangi bir kelimeyi bilmiyorsa bilinçli olarak diğer dildeki kelimeye başvurmaktadır. Diğer yandan kişi konuşma sırasında etrafında bulunan dil bilmeyen bazı kişileri konuşmaya dâhil edip etmeme şansına da sahiptir (Kaya, 2000:133). Örneğin kendisiyle görüşmeye gidilen ikinci kuşak bir kadın kızıyla yaptığı telefon konuşmasında yanında görüşmecinin olduğunu *"nee met vrouwe/hayır bir kadınla birlikte"* diyerek kızına istediği mesajı göndermiş yanında bir yabancı ile eve gideceği mesajını iletmiştir. Dil değiştirme sayesinde bireyler kültür ötesi kimliklerini açıkça ifade edebilme şansına sahip olur. Onların kullandığı bu dil değiştirmelerini ancak dile hâkimiyeti olan kişiler anlayabilmektedir.

Ev Sahibi Toplumun Dilini Bilme

Ailede, arkadaş çevresinde ya da iş yerinde kullanılan dilin yoğunlukla Türkçe olduğunu gösteren bulgular örnekleme giren grubun ev

sahibi toplumun dilini bilme ve kullanma düzeylerinin de olumsuz olduğu izlenimini güçlendirmektedir. Ancak görüşülenler Flamanca/Fransızca düzeylerine ilişkin soruya, genellikle ev sahibi toplumun dilini orta ya da iyi düzeyde bildikleri biçiminde yanıt vermişlerdir. Genel olarak bakıldığında Belçika’da doğanlar Flamanca/Fransızca’yı okulda iyi düzeyde, sonradan Türkiye’den gelenler ise kurslarda ya da iş ortamında kendilerine yetecek kadar öğrendiklerini ifade etmiştir. Verilen yanıtlar ev sahibi toplumun dilini bilme konusunda önemli veriler sağlamaktadır. Flamanca’yı ya da Fransızca’yı çok iyi bildiklerini ifade eden görüşülenler bunu daha çok Belçika’da doğmuş olmaya bağlamışlardır;

Defne: Çok iyi düzeyde (Flamanca), burada doğduğumuz için süper yani.

Hayal: Fransızca’yı anadilim gibi biliyorum, Flamanca’yı da çok iyi anlıyorum ama bazen bocalıyorum

Kıymet: Çok iyi yani burada doğma büyüme olduğum için.

Sibel: Perfect.

Belçika doğumlu Yıldız ise okulda öğrenilen dilin zamanla gündelik yaşamda kullanılmadığı için yetersiz hale gelmeye başladığını ancak özellikle gelecek nesiller için Flamanca ve Fransızca’yı birlikte bilmenin önemini dile getirmiştir;

Güzel bir şekilde konuşuyorum ve yazıyorum. (Fransızca mı Flamanca mı?). Fransızca, Flamanca’yı da okul yani derslerden okulu bitirdiğim zaman bayağı bir anlıyordum ama 16-17 senedir okulu bitirdiğim için Flamanca şu anda yok diyebilirim yani. Bazen kelimeler anlıyorum ama konuşamıyorum Flamanca’yı. (Brüksel’de resmi dil olarak Fransızca’yı mı kullanıyorsunuz?). İki dil kullanabiliyoruz yani zaman geçtikçe Flamanca’yı da istiyorlar. Brüksel’in bir kısmı Flaman bölgesi bir kısmı Fransız bölgesi. Ama şu anda yani daha okullarda falan çocukları talebeleri yani daha çok Flamanca öğrenmeye itiyorlar. Çünkü ilerde yani daha çok iki dili konuşmaları gerekiyor.

İkinci kuşak Afet okulda eğitim almasına ve iş yerinde Flamanca’yı öğrenmeye çalışmasına karşın iyi düzeyde konuşamadığını ve dilini geliştirmek için zamanı olmadığını ifade etmektedir;

Fransızca’yı orta düzeyde ben buraya geleli 18 yıl oldu. Okula gittim ama çoğunlukla çalıştım ben işyerinden öğrendim. Okulda da yani o kadar çok Tarzanca öğrendim ki iş yerinde düzeltme imkânı olmadı.

Fazla düzeltemedim. 3 tane de çocuğum var şimdi de okula gitmeye fırsatım yok.

Sonradan Belçika'ya gelenler ev sahibi toplumun dilini özellikle işyerinde öğrenme sürecini vurgulayarak dil bilme ve konuşma düzeylerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir;

Çağdaş: Flamancam bayağı iyi yani tabi dört dörtlük değil de dört üçlük diyelim. Okulda, işyerinde her yerde diyebiliriz yani. Kursu da gittim tabi. Bir dönem cebimde sözlük bile taşıdım yani en ufak bir şeyde hemen araştırıyordum yani.

Demir: %100 değil %50'den de aşağı değil yani. (Okulda kursta mı öğrendiniz yoksa günlük hayatta iş yerinde mi?). Ben burada günlük hayatta ilk girdiğim iş yerinde 11 tane Flaman vardı. Tek Türk ben vardım. Adam benden süpürge isterdi iş saati bitince hani buraları süpürmek için ben gider kova getirirdim. Adam kızardı işte öyle öyle bu bu kelime demektir, işte kova bu demek süpürge bu demektir hani bunları da burada öğrendik. Ondan sonra o fabrikada tercümanlık etmeye başladım yeni gelen işçilere yani.

İkinci kuşak Ramazan ve Seren ise zorunlu hallerde kendilerini idare edecek kadar ev sahibi toplumun dilini bilmenin yeterli olduğunu düşünmektedir;

Eh işte kendimizi kurtarıyoruz dört dörtlük değil ama yani işimizi görüyoruz. (Okula ya da kursa gittiniz mi?). Gittim gittim belli bir dönem gittim ilk geldiğim seneler. Sonra işe başlayınca kurs tabi aksadı. Öyle kaldı. (Ama belli bir düzeyde biliyorsunuz?). Aaa biliyorum yani işe gidip geliyorum.

Flamancayı kendimi idare edecek kadar biliyorum doktor veya öğretmen veya dışarıda hiçbir problemim olmuyor. Kendi işimi yapabiliyorum.

Birinci kuşak Zehra ankete düşülen notlarda, Belçika'ya ilk geldiklerinde yaşadıkları dil sorunlarını ifade ederken bu sorunları Belçika'da doğan çocukları sayesinde aştıklarını söyleyerek ikinci ve üçüncü kuşağın ev sahibi toplumun dilini anne-babalarından daha iyi bildiğini vurgulamıştır;

Çalışırken ilk geldiğimizde çok sorun yaşadık. Türkler tanıdıklarını işe aldırıyorlar ama dil bilmiyorlardı. Hepimiz bir birimize yardım ediyorduk. Şef kadın bazen kızılıyordu bazen iyi günündeyse yardım ediyordu. Sonra çocuklarımız oldu, onlar bize yardımcı oldu dil sorunumuz kalmadı. Yemek yapamaz, soğan alcaz adını bilmiyoruz,

bir hafta soğan kabuğunu cebimde taşıdım sonra bakkal “ajuin-ayöön” dedi öğrendim.

İkinci kuşak Hümeýra gibi bazı katılımcılar ise dil öğrenme konusundaki istek ve arzularının hala devam ettiğini ifade etmiş, ev sahibi toplumun dilini bilmenin önemini vurgulamışlardır;

Orta düzeyde iyi değilim şuan. Çünkü evde kaldım iki senedir biraz anlayamıyorum bazı şeyleri yine. Ama (kursu) gideceğim inşallah yeniden.

Görüşülenler genel olarak Flamanca/Fransızca dil bilgilerinin iyi ya da orta düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Ev sahibi toplumun dilinin gündelik yaşamda kullanılma düzeyinin toplumsal iletişim süreçleri açısından taşıdığı önem nedeniyle ankete katılanların evde, okulda-işte ve arkadaş çevresinde kullanılan dile ilişkin yanıtları bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Sonuç

Belçika’da yaşayan Türklerin iletişim süreçlerinin temelinde yer alan dil kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada Belçika’nın Flaman Bölgesi’nde yaşayan Türkler arasından 424 kişiye anket uygulaması yapılmış, 55 kişi ile de yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bulgulara göre, yabancılarla görüşmeyi sınırlandıran en önemli etken dil konusundaki yetersizliktir. Katılımcılar Türklerin yoğun olduğu bölgelerde yaşamının etkisiyle evde ve arkadaş çevresinde Türkçe konuşmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşakta iki dili de kullanma düzeyi yükselmektedir. İş ya da okulda Flamanca görece daha fazla kullanılmaktadır. Kadınlar evde iki dili de erkeklerden daha fazla kullanmaktadır.

Ev sahibi toplumla iletişim kurmanın ve bu iletişimi yaşatmanın temel koşulu ev sahibi toplumun dilini bilmek ve kullanmaktır. Flamanca/Fransızca konusundaki yetersizlik iletişime olumsuz yansımaktadır. Türk mahallelerinde yaşıyor olmak, yakın çevrenin Türklerden oluşması gündelik hayatta kullanılan dilin zorunlu olarak Türkçe olmasına yol açmaktadır. Ancak, Jandt’ın (2010: 140) “milliyetçilik olarak dil” dediği durumun bir yansıması olarak değerlendirilebilecek bir biçimde Türkçenin gerek gündelik hayatta gerek evde kullanılmasına ilişkin özel bir niyet olduğu da açıktır. Ana dili yaşatmak kültürel varlığı sürdürmenin en önemli aracı olarak tanımlanmaktadır. Dile ilişkin bu bilinçli çaba da kimlik algısının önemli bir etkisi vardır. Extra ve Yağmur (2010: 131) yaptıkları araştırmada, sosyo-kültürel arka plan ile dile ilişkin

gurur duyma ve özdeşleşmenin her zaman topluluk dilinin sürdürülmesiyle birlikte var olmadığı ortaya çıkmıştır. Faslı gençler arasında Arapçayı kullanma ve yaşatma Hollandacadan daha sınırlı iken Türk gençlerinin Türkçeyi güçlü biçimde canlı tuttuğu gözlenmektedir. Türkçe bu gençler için çok önemli bir değer niteliğindedir. Dini özdeşleşme Faslı gençlerde daha güçlü iken Türk gençlerde dille özdeşleşme daha ön plandadır. İngiltere’de de benzer bir durum gözlenmektedir. Kuzey Londra’daki Türk mahallelerinde dükkânların birçoğunun tabelaları sadece Türkçedir. Bu da müşterilerinin büyük çoğunlukta Türk olduğuna işaret etmektedir (Yılmaz, 2001: 153).

Görüşmelerde ve gözlemlerde saptanan önemli bir nokta olan Türkiye kökenli göçmenlerin büyük kısmının Türklük tanımının yanı sıra özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun güçlü, zengin ve egemen geçmişine yapılan atıf Maalouf’un Haçlı Seferleri ve Arapların tavırları bağlamında yaptığı saptamayı anımsatmaktadır. Amin Maalouf (2007: 441), Frenklerin Haçlı Seferlerinde Arapça öğrenmelerine karşın Arapların kendilerini Batı’dan gelen düşüncelere kapattığına, işgalci açısından topraklarını fethettikleri halkın dilini öğrenmenin bir hüner sayıldığına ancak istilaya uğrayan halk açısından fatihlerin dilini öğrenmenin bir taviz hatta ihanet olarak düşünüldüğüne dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Belçika’da sıkça gözlemlendiği üzere “Osmanlı – Osmanlı Torunu” vb. yazılı t-shirtler giyenlerin de fatih olarak nitelenen “Osmanlı”nın torunu olarak Flamanca/Fransızca öğrenmeyi ya da gündelik hayatta kullanmayı bir taviz gibi gördüğünü öne sürmek abartılı bir yorum olmayacaktır.

Yaşanılan ülkede kullanılan dile ilişkin tercihlere kimlik algılarının yanı sıra yaşam biçimi de yön vermektedir. Bireyler çoğunlukla Türklerin yaşadığı semtlerde, hemen hemen sadece Türklerle yüz yüze iletişimde bulunarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum ev sahibi toplumdaki ve dolayısıyla ev sahibi ülkenin dilinden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Sonuçta, Bavelas ve Gerwing’in (2007: 283-284) vurguladığı üzere dil toplumsaldır ve dilin birincil mekânı yüz yüze iletişimdir. Gündelik toplumsal alışverişlerin çoğunluğu yüz yüze iletişimle gerçekleşir. Bu bakımdan yüz yüze iletişim toplumsal iletişim açısından merkezi öneme sahiptir.

Az da olsa iki dili bir arada özellikle evde çocukların eğitimi için kullanma eğilimi gözlenmesi de dil tercihlerine ilişkin bilinçli yönelimlerin var olabildiğini göstermektedir. Gözlemlere göre, Belçika’da yaşayan Türkiye kökenlilerin çoğunluğu iki dili de belirli düzeylerde bir arada kullanmaktadırlar. Diller arası geçiş, Martin ve Nakayama’nın (2007) belirttiği gibi konuşulan kişiyi rahatlatma ya da kültürel kimliğinin farklı

boyutlarını sergileme gibi amaçlara dönük olabilmektedir. Belçikalılarla konuşurken Flamanca düzeyini ifade etmeyi amaçlayan bu durum Türklerin kendi aralarındaki konuşmalarda da görülebilmektedir. Bir dilden diğerine geçişten daha çok bazı durumlarda Flamanca/Fransızca kelimeler ya da deyimler kullanılması biçiminde gerçekleşen bu geçişlilik Flamanca bilme düzeyini göstermek amaçlı olabilirken çoğu durumda iki dilde de kelime dağarcığının yetersizliğinden de kaynaklanabilmektedir.

Ev sahibi ülkenin diline tamamen kayıtsız kalma ya da olabildiğince iyi öğrenme ve görelili olarak daha fazla kullanma (özellikle ikinci ve üçüncü kuşakta) gibi yönelimlerin yanısıra “pidgins-karma dil” ya da “creole-kırma dil” niteliğinde olmasa da anadil yeterliliğinin giderek zayıflamasıyla, özellikle çocuklarda, ev sahibi ülkenin dilinden ödünç alınmış kelimeleri anadile karıştırarak kullanma gibi stratejiler gözlenmektedir. Özellikle çocuklarda ve gençlerde çok sayıda Flamanca kelimenin yer aldığı ve bozuk cümle yapılarının egemen olduğu farklı bir dil kullanılmaktadır. Bu durum ev sahibi toplumla olan iletişimi olduğu kadar birbirleri arasındaki iletişimi de olumsuz etkilemektedir.

Ev sahibi toplumla etkileşim temelinde Avrupa’da yaşayan Türklerin geliştirdiği toplumsal iletişim süreçlerini ve dil kullanımının bu süreçlerdeki yerini inceleyen çok boyutlu çalışmalar yapılmalıdır. Göçmen kökenlilerin ev sahibi toplumun dilini daha iyi öğrenebilmesi için gerekli koşullar yine göçmenlerle işbirliği içinde hazırlanmalıdır. Eğitim sürecinde iki dilli programlara ağırlık verilmelidir. Bu durum Türklerin Belçika’yı benimseme düzeylerine olumlu katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda yeni nesillerin anadillerini ve ev sahibi toplumun dilini daha iyi öğrenmeleri mümkün olacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya Türklerinde Dil Din Kimlik*. İstanbul: Şehir.

A.İ.M. Avrupa İlişkiler Merkezi. (2001). *Belçika’da Türklerin 40 Yılı (1960-2000) Sorunlar, Gelişmeler, Değişmeler*. Brüksel.

Aydın, M. Z.; Manço, A. (2002). Belçika’daki Türk yerleşiminin sosyal, ekonomik ve tarihî boyutları. *Türkler*, (20), 856-868.

Bavelas, J., & Gerwing, J. (2007). Conversational hand gestures and facial displays in face-to-face dialogue. *Social communication*. (Ed. K. Fiedler). New York: Psychology Press. ss.283-308.

Castles. S.; Miller. M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Extra, G., & Yagmur, K. (2010). Language proficiency and socio-cultural orientation of Turkish and Moroccan youngsters. A bilingual perspective on Turkish and Moroccan children and adults in the Netherlands. *Immigrant Languages in Europe*, (Ed.G. Extra and L. Verhoeven). Amsterdam: Multilingual Matters Ltd.

Faist, T. (2000). *The Volume and dynamics of international Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.

Gelekçi, C., & Köse, A. (2009). *Misafir işçilikten etnik azınlığa: Belçika'daki Türkler*. Ankara: Phoenix

Jandt, F. E. (2010). *An introduction to intercultural communication: identities in a global community*. California: Sage

Johnson, R.B. ve Onwuegbuzie, A.J. (2004). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7), 14-26.

Joshi, S. C. (1999). *Sociology of migration and kinship*. New Delhi: Anmol

Kanmaz, M. (2003). Does a Turkish diaspora still exist? Turkish immigrants in Belgium. between Europe and Turkey. International Summer Seminar 'Christianity, Islam and Judaism: How to Conquer the Barriers to Intercultural Dialogue? Antwerpen: Universitair Centrum Sint-Ignatius

Kaya, A. (2000). *Berlin'deki Küçük İstanbul Diasporada Kimliğin Oluşumu*. İstanbul: Büke

Kaya A., & Kentel,F. (2005). *Euro –Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği arasında köprü mü, engel mi? Birinci Basım*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi

Maalouf, A. (2007). *Arapların gözünden Haçlı Seferleri*. Çev. A.Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi

Manço, A. (2004). Belçika'da Türklerin 40 yılı (1964-2004): sorunlar, gelişmeler, değişimler. (<http://www.flwi.ugent.be/cie/IRFAM/amanco8.htm>) (Erişim Tarihi: 01.09.2008).

Manning, P. (2005). *Migration in world history*. New York: Routledge

Martin, J. N., & Nakayama, T. K. (2007). *Intercultural communication in contexts*. New York: McGraw-Hill.

Martinello, M., & Rea, A. (2003). Belgium's immigration policy brings renewal and challenges. (<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=164>.) (Erişim Tarihi: 14.03.2010).

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2008). Yurtdışına görevlendirilen öğretmenler için rehber kitapçık, (http://digm.meb.gov.tr/yurtdisigorev/rehber/Rehber_III_belcika.html). (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

Sağlam, Ş. (2011). Göç ve Emirdağ. İçinde Emirdağlılar Vakfı Kültür ve Sanat Dergisi Göçün 50. Yılı Özel Sayısı., (23)

Tavukçuoğlu, M. (2000). Belçika'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi. Konya: Mehir Vakfı

Van Guys, G. (2007). Working and Employment Conditions of Migrant Workers in Belgium.<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0701038s/be0701039q.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2010).

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 29(6), 1024-54.

<http://www.statbel.fgov.be/>,21.03.2011

www.belgium.be/en/about_belgium/country/history